

Л. ВОВЧУК

СТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ У ПОРТОВИХ МІСТАХ ЧОРНОМОРСЬКО-АЗОВСЬКОГО БАСЕЙНУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1785-1919 рр.)

У роботі досліджується основні причини становлення, функціонування та закриття консульств іноземних держав у чорноморсько-азовських портових містах Російської імперії з 1785 по 1919 роки. А саме: у Таганрозі, Ростові-на-Дону, Маріуполі, Бердянську, Одесі, Херсоні, Миколаєві, Керчі, Феодосії, Євпаторії, Поті, Сухумі та Батумі.

Ключові слова: дипломатичні відносини, консул, віце-консул, генеральний консул, консульство, Російська імперія, чорноморсько-азовський регіон, Таганрог, Ростов-на-Дону, Маріуполь, Бердянськ, Одеса, Херсон, Миколаїв, Керч, Феодосія, Євпаторія, Поті, Сухумі, Батумі.

Однією із малодосліджених проблем української історії є її місце у міжнародних відносинах. Одним з їх елементів є консульська служба, що має багаторічну історію. Її виникнення було пов'язане з потребами держави у розвитку зовнішньої торгівлі і торговельного мореплавання. Протягом багатьох століть головними завданнями консульської служби було обслуговування інтересів своєї країни у сфері бізнесу і надання покровительства підданам, що перебували у Росії.

Значний вплив на кількісні показники зовнішньої торгівлі мали істотні зрушення в економічному розвитку країни, що тим самим сприяло появі у портових містах чорноморсько-азовського басейну Російської імперії іноземних консульських установ, перші з яких з'явилися у Херсоні, який досить швидко розвинувся до торговельного центру та почав притягувати до себе торговців з усієї Європи, у тому числі і з габсбурзьких земель.

У зв'язку з швидким розвитком зовнішньої торгівлі Херсона й оскільки, іноземні купці, що торгували на Чорному морі, розвантажували свої товари винятково у Херсоні, як і утримували тут свої склади, відтак вони потребували присутності наділеної певним авторитетом і владою особи, яка б підтримувала їх у дебіторських і кредиторських претензіях до російських торговців, а також в інших випадках могла стати захисником їхніх прав. Тому на початку 80-х років XVIII ст. у Херсоні почали діяти австрійський, неаполітанський [1] і польський [2] консули, а з 1785 р. у місті було створене австрійське генеральне консульство, де посаду генерального консула, за поданням австрійського державного канцлера Каунітца імператору Йозефу II, було призначено Йоганна фон Розаровича, який обіймав цю посаду до кінця своїх днів (1787 р.) [3]. З 1792 р. австрійським консулом був призначений Ігнац Руттер (Ріттер) [4], що від лютого 1793 р. за наказом Катерини II був призначений генеральним консулом і Римської імперії у Херсоні [5].

Однак наприкінці 90-х рр. XVIII ст. через несприятливе для торгівлі географічне положення Херсон повністю втрачає свої позиції у зовнішньоторговельних операціях країни. Його місце займає новостворена у 1794 р. Одеса, яка швидко розвинулася до важливого портового міста і до кінця XIX ст. стала найкрупнішим в Україні та четвертим у Російській імперії, після Санкт-Петербурга, Москви та Варшави. Розташування Одеси на березі Чорного моря зробило її свого роду комерційною та культурною межею між Російською імперією й іншим світом [6].

Швидкий розвиток міста сприяв значному розвитку його торгівлі. У 1795 р. вартість всієї зовнішньої торгівлі визначалася у 68 тис. руб. асигнаціями. Спочатку імпорту переважав над експортом. Проте з 1800 р. експорт (287 540 срібних рублів) починає поступово домінувати над імпортом (264 651 руб.), а після 1801 р. – істотно перевищив його. Цей сприятливий баланс став характерний для одеської морської торгівлі у наступні десять років. Пожвавлення експорту вивело Одесу на перше місце серед чорноморських портів. Якщо у 1798 р. Таганрог з оборотом імпорту у 447 657 срібних рублів та експорту – у 858 705 руб. все ще не набагато випереджав

Одесу, то у 1805 р. обидва порти майже зрівнялися за обсягами перевезень [7]. А на період 1813 р. оборот становив вже 25 млн. руб. асигнаціями [8].

У новозбудований порт почали прибувати судна з різних іноземних держав. Так, у 1794 р. до порту зайшли п'ять кораблів, а у 1795 р. – тридцять дев'ять. Відповідно у 1796 р. до порту прибуло вже 86 кораблів, а вирушило з нього 64 [9].

Все це сприяло тому, що станом на 1798 р. в Одесі починають функціонувати неаполітанський, сардинський та корсиканський консули [10], які були призначенні для обслуговування інтересів своєї країни у сфері бізнесу і надання покровительства італійським підданам, що перебували у місті.

Перші ж консульські установи в Одесі з'явилися на початку XIX ст., коли почав діяти порт. Про це свідчить імператорський рескрипт Дюку де-Ришельє від 27 січня 1803 року, в якому вказувалося «з приводу іноземних консульств, що знаходяться або можуть бути засновані в Одесі, у подальшому ви повинні спостерігати, щоб консули не дозволяли собі нічого протиприродного порядком, що існують в освічених державах. Саме на це зверталася увага, тому що неодноразово консули іноземних держав намагалися увести порядок, який існує у турецьких областях, тобто заводити особливі управи, в які намагалися закликати місцевих підданих, видавати паспорти або види, що підтверджували підданство людей, які не належали до їх націй, захищали їх та інші переваги, що не належали консульському званню, що було рішенням до різних скарг...[тому місцеве начальство] повинно тільки спостерігати, щоб консули у Чорноморських портах були поставлені у ті відносини, в яких вони тут знаходяться» [11].

У результаті у 1802 р. в Одесі було засновано консульство Королівства Іспанії, де першим іспанським консулом став Луїс дель Кастильйо, який обіймав цю посаду до 1825 року [12]. З 1804 р. в Одесі було засноване австрійське консульство [13]. Одне за одним почали з'являтися французьке, англійське, неапольське консульства та консульства, які репрезентували Республіку Рагуза (Сицилія) й сім Іонійських островів [14]. З 1829 р. у місті почав діяти американський консул [15]. Проте саме консульство США було відкрите лише у 1832 р., коли у грудні цього року з Російською імперією був підписаний договір про торгівлю та навігацію [16].

Тому, станом на 1836 р в Одесі вже існувало 3 генеральних консули та 10 консулів: генеральний консул Королівства обох Сицилій, Сардинії та Великобританії; консули Баварії, Пруссії, Австрії, Греції, Франції, Іспанії, Нідерландів, США, Швейцарії та Шведського королівства [17].

Паралельно з Одесою становлення консульських установ відбувається й у Таганрозі. На початку XIX ст. одними з перших у Таганрозі з'явилися великобританське віце-консульство (Вільям Ємс, який був призначений на цю посаду у лютому 1819 р. [18]) і турецьке консульство, з 1828 р почало діяти іспанське (А. Гер) [19], а у 30-х рр. XIX ст. було відкрите португальське консульство (І. Даллапорте) та американське (Г. Шелен (Henry Schielen)), яке проіснувало у місті до другої половини 40-х рр. XX ст. [20].

Період кінця 50-х рр. XIX ст. ознаменувався значним розвитком торгівлі міста, незважаючи на те, що Кримська війна 1853-1856 рр. призвела до різкого скорочення південноросійського хлібного експорту і сприяла значному зростанню прибутків тогочасних конкурентів Російської імперії по хлібному експорту [21]. Тому, станом на 1860 р. у Таганрозі вже діяло 15 іноземних консулів: французький, прусський, ольденбурзький, австрійський [22], бельгійський [23], неаполітанський, римський, нідерландський, іспанський, португальський, сардинський [24], шведський, норвезький та мекленбург-шверинський [25].

До середини 50-х рр. XIX ст., окрім вище розглянутих портових міст, провідну роль у зовнішньоекономічному житті Російської імперії почали відігравати й чорноморські – Керч, Євпаторія, Феодосія, Поті, Сухумі та азовські – Маріуполь, Ростов-на-Дону портові міста.

Міста відзначилися своїм стрімким економічним розвитком, особливо у відносинах з Італією, Австрією та Великобританією. У результаті, вже упродовж 20-60-х рр. XIX ст. там почали діяти консульські установи цих країн. У 1828 р. у Керчі було відкрите віце-консульство

Сардинського Королівства, віце-консулом якого був призначений племінник відомого об'єднувача Італії Джузеппе Гарібальді – Антон Феліксович Гарібальді [26], який до 1830 р. був єдиним консульським представником у місті. Наприкінці 30-х рр. XIX ст., відмовившись від посади сардинського віце-консула, він очолив французьке консульське агентство у Керчі, а з 1842 р. до кінця свого життя (1846 р.) був неаполітанським віце-консулом [27].

З 1835 р. у Керчі було відкрито австрійське консульське агентство, обмежене завданням стягування тарифних консульських зборів, де консульським агентом був призначений уродженець Трієсту, Георг Ніколіч [28]. Австрійські консульства були відкриті й у Феодосії (1840) [29], Євпаторії [30] та Маріуполі (1845) [31]. Окрім цього, у Маріуполі також діяло італійське консульство, консулом якого був відомий у місті діяч та торговець Віктор Еммануїлович Джербуліні [32].

У свою чергу у Сухумі було встановлене великобританське консульство, де консулом був призначений Карл Гамерон Діксон, а у Поті – віце-консульство цієї країни (Камерон) [33].

У післяреформений період Російська імперія почала швидкий поступ у багатьох галузях економіки: сільське господарство, промисловість, залізничний транспорт тощо. Зростання попиту на хліб на зовнішньому ринку разом із появою широкої мережі залізниць перетворило регіон на район торговельного зернового господарства.

Такі високі показники в економіці та торгівлі підштовхнули уряд до заснування у Миколаєві торгового порту та відкриття консульських установ у місті. За період з 60-х років XIX ст. до початку Першої світової війни у Миколаєві діяли консульські представники Великобританії, Франції, Іспанії, Австро-Угорщини, Італії, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Греції, Румунії, Сербії і навіть такої екзотичної країни, як Бразилія [34].

У 1878 р. за результатами Сан-Стефанського мирного договору, укладеного між Туреччиною та Росією, до останньої відійшло Батумі, якому у цьому ж році був наданий статус порто-франко (діяв до 1886 р.).

За короткий час Батумі став третім за величиною містом Закавказзя, а за значимістю порту – третім у Російській імперії. Статус порто-франко сприяв швидкому залученню іноземного капіталу, почався промисловий розвиток міста, розширилася торгівля. Батумський порт за кількістю вантажообігу вийшов на третє місце у російській імперії після Петербурзького та Одеського портів, а населення міста з 3 тисяч чоловік збільшилася до 35000. Значення міста ще більше зросло після того, як з 80-х років XIX століття Батумі за географічним розташуванням став найбільш зручним транспортним вузлом для вивозу бакинської нафти. У 1883 році Батумі залізницею поєднався з Закавказькою залізничною магістраллю [35].

Інтенсивне зростання обсягу експортованої нафти викликало необхідність розвитку відповідної портової інфраструктури. Обсяг першого експорту нафтопродуктів, здійсненого у 1883 році, склав 3 мільйони пудів. З 18 товариств, що займалися перевезенням нафти, особливо виділялися об'єднання Ротшильдів, Манташева і Нобелів.

У 1885-1892 рр. у глибині Батумської бухти було збудовано перше нафтоналивне підприємство. Окрім цього упродовж 1886-1889 рр. для прийому суден, завантажених нафтопродуктами, були збудовані 2 нафтових причали довжиною у 80 і 95 метрів. У 1892 році з англійського порту «Вест Хартлпул» (West Hartlepool) вийшов перший британський танкер «Мюрекс» (Murex). Він попрямував до порту призначення – Батумі, а звідти, завантажений нафтою, взяв курс на Сінгапур і Таїланд. Це ж судно, завантажившись у Батумському порту, 23 серпня 1892 р. відкрило рух танкерів по Суецькому каналу [36].

Тому упродовж 80-х рр. XIX ст. у місті починають активно встановлюватися консульства та віце-консульства багатьох іноземних країн. Так, у 1882 р. почали діяти генеральне консульство Туреччини (Рефкі Ефенді) та два віце-консульства Великобританії (Пікок) і Франції (Лакост) [37]. З 1885 р. з'являються італійське консульське агентство (Фердинанд Коррадіні), австро-угорське почесне віце-консульство (Антон Теренціо), а також консульське агентство США (Фрідерік Едісон Джіббіне), діяльність якого поширювалася на Батумі, Поті і Тифліс [38]. У 1887 р. – перське консульство, де консулом був Мірза-Алі-Екбер-Хан і бельгійське віце-консульство (Карл Жюстен) [39]. Упродовж 1888-1889 рр. у місті були створені

віце-консульства Німеччини (Фрідріх Буркхардт), Греції (Георгій Геніматі) [40], Нідерландів (Генріх Блей), Данії, Швеції й Норвегії, інтереси яких представляв Герань Ольсон [41].

З відкриттям у Поті у 1872 р. залізниці Поті-Тифліс, яка, враховуючи тогочасний розвиток Бакинських нафтових промислів, у 1883 р була продовжена ділянкою Самтреди – Батумі і Тифліс – Баку [42], у місті були також встановлені нові консульські установи. У 1874 р. почало діяти консульське агентство США (Рудоль Пікок) [43], а з 1878 р. – віце-консульство Франції (де-Ла-Шом) [44]. Упродовж 80-х рр. XIX ст. у Поті з'явилися ще три віце-консульства: Бельгії (1882, Гараньон) [45], Німеччини (1887, Адольф Бер) [46] і Греції (1889, Ніколо Белізаріос) [47].

Оскільки, у 1866 р. Сухумі стало округом Кутаїської губернії, на початок 1884 р. у місті діяло лише турецьке консульство, консулом якого довгий час був Фейзі-Ефенді [48].

Проте Одеса і надалі продовжувала приваблювати іноземців і займати чільне місце в їх торгових операціях. Тому, у цей час там були відкриті консульства Норвегії (1870 р.) [49], Чилі (1877 р.) та Перу (1877 р.), а з 1883 р. свою діяльність у місті розпочало генеральне консульство Румунії [50]. На 1892 р. в Одесі налічувалося 9 генеральних консульств: грецьке, німецьке, сербське, великобританське, бельгійське, бразильське перське, італійське, австро-угорське та 8 консульств, які представляли такі країни як Швейцарія, Данія, Франція, США, Нідерланди, Португалія, Іспанія та Японія [51].

Упродовж 80-х рр. XIX ст. перші консульські установи з'являються й у Ростові-на-Дону. З проведенням у ростовському порту днопоглиблювальних робіт [52], місто досягає значного торгово-промислового розвитку (у 1890 р. до Ростова зайшло 8493 судна [53]). У результаті з 1887 р. там починають діяти віце-консульства Австро-Угорщини, Німеччини, Персії та США [54].

Наприкінці XIX ст. передові позиції у зовнішньоекономічній діяльності Російської імперії почав займати Новоросійськ. Тому, вже у 1891 р. у Новоросійську були відкриті консульство Туреччини (Ібрагім Ебкен Бей) та віце-консульство Великобританії (Томас Стерн) [55]. З 1892 р. почали діяти грецьке консульське агентство (Меландрін) та віце-консульство Данії, інтереси якого представляв Томас Стерн [56].

У кінці XIX ст. з проведенням днопоглиблювальних робіт у руслі Дніпра, Херсон знов набув значення важливого морського порту. На початку XX ст. десятки мільйонів пудів хліба щорічно вивозилися звідси до Англії, Німеччини, Данії та інших держав. Так, у 1902 році з порту було вивезено 1054,4 тис. пудів зернових, а у 1903 р. їх кількість виросла вже до 1767,55 тис. пудів (318350 пудів пшениці, 970800 ячменю, 478400 жита), тобто виросла на 67,5% [57]. Протягом 1904-1905 рр. експорт зернових через Херсонський порт вже становив 22525 тис. пудів [58].

У 1905 р. Херсон відвідало 125 пароплавів, які за національною ознакою розподіляються наступним чином: англійських – 100, австрійських – 17, голландських – 3, німецьких – 2, норвезьких, датських та італійських по одному.

Промислові підприємства міста постачали продукти харчування, легкої промисловості, суднобудування, сільськогосподарського машинобудування, лісообробки. У 1907 році залізнична колія з'єднала Херсон з великими містами країни, а у 1908 році дала струм перша міська електростанція. Таким чином, Херсон знову став важливим чорноморським портовим містом на Півдні Росії.

У результаті на початку XX ст. у місті почали діяти: французький (О. Вадон), німецький (О. Шиль) консули, а також віце-консул Великобританії та Туреччини (Е. Каруана), віце-консул Італії та консул Перу (А. Анатра і його син Веніамін Анатра) [59].

Напередодні Першої світової війни чорноморсько-азовські портові міста й надалі продовжували відігравати провідну роль у зовнішньоекономічній діяльності Російської імперії, особливо у зерновій і хлібній торгівлі, що тим самим сприяло відкриттю у цих містах нових консульств та віце-консульств.

Упродовж 1907-1911 рр. в Одесі були відкриті консульства Панами (1907 р.) [60], Болгарії (1909 р.) [61] й Аргентини (1911 р.) [62], А з 1915 р. почав діяти консул, який представляв інтереси Уругваю [63].

У Феодосії на період з 1900 по 1912 рр. діяли консульства Туреччини (1900 р.) [64] і Великобританії (1908 р.) [65] та віце-консульства Греції (1901 р.), Франції (1904 р., яке у 1908 р. стало консульством) [66] й Іспанії (1912 р.) [67]. Відповідно, в Євпаторії упродовж з 1901-1914 рр. діяли турецьке консульство (1901 р.), а також консульські агентства Греції та агентство від урядів Франції, Англії та Іспанії [68].

Згідно з даними пам'ятної книжки Таврійської губернії на 1914 р. у Бердянську існувало французьке консульство, віце-консульства Австро-Угорщини, Швеції, Данії, Іспанії і Греції, а також консульське агентство Італії [69].

Найбільше консульських установ (після Одеси [70]) діяло у Ростові. Так, на початок 1914 р. у місті уже працювало 15 консульств, які представляли інтереси 18 держав [71].

З початком Першої світової війни ситуація на міжнародній арені докорінно змінилася. Оскільки Німеччина та її союзниці Австро-Угорщина і Туреччина виступили проти Росії, то дипломатичні відносини між ними були розірвані, відповідно діяльність консульств цих країн у Росії й у тому числі і у чорноморсько-азовських портових містах була припинена. Архіви та приватна кореспонденція цих консульств були конфісковані, а консульські представники та їх родини виїхали з країни [72-73]. Тому, до підписання Брестського мирного договору на півдні Росії залишалися консульські установи країн Антанти.

Навесні 1918 р. з приходом австро-німецьких окупаційних військ, у чорноморсько-азовських портових містах (за винятком Кавказького узбережжя по лінії Сухум-Поті-Батум, які були під контролем грузинської та турецької влади) знову почали функціонувати консульства країн Четверного союзу [74]. У свою чергу консульства країн Антанти, навпаки, змушені були припинити свою діяльність і залишити країну. Про що пізніше у своєму листі від 21 листопада 1918 р. повідомив отаман м. Миколаєва: «за вимогами австро-угорської влади з Миколаєва виїхали консули: англійський – Генріх Джемсович Браун, португальський – Петро Спиридонович Кологерас і французький і бельгійський Адольф Александрович Вадон, доручивши захист прав їх підданих іншим консулам» [75].

З приходом до влади на українських територіях у квітні 1918 р. Гетьманату, уряд гетьмана Скоропадського активно сприяв заснуванню в Україні консульських установ іноземних держав, які виникли після розпаду колишньої Російської імперії. Так, у середині серпня 1918 р. за сприянням посла Вірменії Григорія Сергійовича Дзамояна в Українській Державі Вірменський комісаріат (займався питаннями евакуації вірменських офіцерів і солдат, що повертались з фронту, а потім за наказом Вірменської національної ради було реорганізовано у «Представництво вірменської національної ради) призначив в Одесі своїх представників, відомого вченого-винороба В.Є. Таїряна (Таїров) та підполковника князя Туманова, які працювали до кінця вересня, що було пов'язано з трансформацією ВК у дипломатичну місію, у зв'язку з чим на початку жовтня М.Б. Попов був призначений консулом Республіки Вірменія в Одесі. Проте, з встановленням радянської влади 8 лютого 1920 р. діяльність генконсульства була заборонена [76].

Також 15 серпня 1918 р. в Одесі було відкрито Генеральне консульство РСФРР, де за постановою Народного Комісаріату закордонних справ на посаду генерального консула був призначений Михайло Михайлович Бек [77], який займав цю посаду до жовтня 1918 р., оскільки за повідомленням товариша заступника Голови Російської мирової делегації у Києві (з 30 травня 1918 р. почала діяти у Києві (80 осіб) під проводом Х. Раковського, яка, окрім інших питань, з'ясовувала розбіжності сторін у сфері кордонів) Д. Мануїльського від 24 жовтня 1918 р. дане генконсульство було ліквідовано [78]. У цьому ж році своє консульство в Одесі відкрила Грузія.

Портові міста Облaсті Війська Донського були під контролем отамана генерала П.М. Краснова, який у травні 1918 р. уклав договір з німецько-австрійськими окупаційними військами. Німеччина визнала Донську Республіку і контролювала дії Краснова. У результаті події у Ростові-на-Дону були ідентичними, що відбувалися й в українських портових містах.

Проте, оскільки упродовж з 13 серпня 1918 до кінця 1919 р. Новоросійськ потрапив під владу А.І. Денікіна, який орієнтувався на Антанту, то ймовірно за все у місті діяли консули лише союзники цього блоку.

З розпадом 17 жовтня 1918 р. Австро-Угорщини та зі створенням 9 листопада цього ж року Німецької республіки консульства Четверного союзу припинили свою діяльність, а дипломати виїхали за межі країни. У результаті, на період 23 листопада 1918 р. в Україні залишилося всього два консули [79], один з яких, французький консул Енно – в Одесі, який до цього займав посаду французького консула у м. Києві [80].

Подальший розвиток подій, а саме іноземна інтервенція країн Антанти по лінії окупації, сприяла тому, що на період 1919 р. до міст південного регіону повернулися дипломатичні представники країн даного блоку. Так, у Миколаєві англійським, французьким, американським, бельгійським, шведським і нідерландським консульствами управляв І. Торн-Лісон; іспанським і турецьким – С.Я. Тепер; італійським – Р.І. Де-Кірико; грецьким, норвезьким і датським – І.П. Зігомала; бразильським – М.М. Ландау [81]. Окрім цих у місті діяло також швейцарське віце-консульство, яке формально існувало до 1924 р., а реально до 1920 р. [82].

Упродовж 1920 р. у чорноморсько-азовських портових містах остаточно була встановлена радянська влада, що фактично припинила діяльність консульських установ у цих містах, розірвавши тим самим усталені міжнародні зв'язки із західним світом.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що приєднання південних земель, ослаблення там феодально-кріпосницьких відносин сприяли прискореному розвитку продуктивних сил цього краю, заселенню степових малолюдних районів, господарському освоєнню, розгортанню торгівлі через морські порти з країнами Близького Сходу, Південної та Західної Європи та розширенню товарно-грошових відносин. Причорноморські землі, колонізовані іноземцями та переселенцями-українцями і росіянами, стали регіонами динамічного економічного розвитку, стимулювали зростання продуктивних сил всього чорноморсько-азовського регіону [83]. Вищезазначене призвело до того, що у відповідній послідовності у портових містах, таких як Херсон, Одеса, Миколаїв, Керч, Феодосія, Євпаторія, Батумі, Сухумі, Поті, Новоросійськ, Маріуполь і Бердянськ почали діяти консульства багатьох іноземних держав Західної та Східної Європи, Америки й Азії, основним завданням яких упродовж багатьох століть було обслуговування інтересів своєї країни у сфері бізнесу і надання покровительства підданам, що перебувають у Російській імперії.

Список использованных источников и литературы:

1. История городов и сел УССР. Херсонская область. – К.: УРЕ, 1975. – С.79-126.
2. Агстнер Р. Про цісарів, консулів і купців. Австрія і Україна 1785-2010. / Рудольф Агстнер – Wien-Berlin: Lit Verlag GmbH&Co. KG, 2011. – С. 227.
3. Там само. – С. 223.
4. Там само. – С. 227.
5. Указ ея императорскаго величества самодержицы всероссийской.: [О рассылке указа о признании И.Риттера генеральным консулом Римской империи в Херсоне]: Из Правительствующаго Сената. - [Б.м.: февр. 1793]. – [1] л.
6. Херлихи П. Одеса. История. 1794-1914. / Патрисия Херлихи – Одесса: Изд-во «Optimum», 2009. – С.9.
7. Герліхі П. Одеса. Історія міста, 1794-1914. / Патриція Герліхі – Київ: Вид-во «Критика», 1999. – 383 с. – С.30.
8. Иллюстрированный Путеводитель «Одесса». – Одесса: Издание Д.И. Вайнера, 1900. – С.5.
9. Герліхі П. Вказ. праця. – С.30.
10. Итальянцы тоже оставили свой след в истории и в жизни Одессы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odesskiy.com/chisto-fakti-iz-zhizni-i-istorii/italjantsy-tozhe-ostavili-svoj-sled-v-istorii-i-v-zhizni-odessy.html>].
11. Полный свод законов Российской империи. Собрание первое. – СПб., 1825. – 1803 г. С.445
12. Вовчук Л. Іспанські консули Південної України ХІХ – поч. ХХ ст. / Людмила Вовчук // Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність. Збірник матеріалів V регіональної науково-

- практичної конференції студентів та молодих вчених (21-22 березня 2012 року) / За ред. О.П. Тригуба, Т.Є. Богданової. – Миколаїв, 2012. – С.27.
13. Агстнер Р. Про цісарів, консулів і купців. Австрія і Україна 1785-2010. – С. 229.
 14. Герліхі П. Вказ. праця. – С. 48.
 15. Болхавитинов Н.Н. Заключение торгового договора между Россией и Соединенными Штатами (1832) / Николай Николаевич Болхавитинов // История СССР. – 1974. – №1. – С.153-167; Становление русско-американских отношений 1775-1815. – М.: «Наука», 1966. – 639 с.
 16. Вовчук Л. Російсько-американські дипломатичні зв'язки (1832-1919 рр.): на матеріалах Південної України / Людмила Вовчук // Емінак. – 2009. – № 1-4 (4) (січень-грудень). – С.73-79.
 17. Новороссийский календарь на 1836-й год. – Одесса: В городской типографии, 1835. – С.118.
 18. List of his Majesty's Consuls Abroad, with the Date of their present Commissions, and previous Services. / House of Lords The Sessional papers. 1835. – Vol.26. – P.123.
 19. Исторический Таганрог. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.oldtaganrog.com/>
 20. The American Diplomatic Code. – Washington: Printed by Eliot Junior, 1834. – P.23.
 21. Золотов В.А. Внешняя торговля Южной России в первой половине XIX века / Василий Андреевич Золотов. – Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1963. – С.82.
 22. Державний архів Одеської області (ДАОО), ф.1, оп.193, спр.22, арк.31.
 23. ДАОО, ф.1, оп.193, спр.22, арк.31.
 24. Там само.
 25. Там само.
 26. Одесский вестник. – 1828. – 24 октября.
 27. Одесский вестник. – 1842. – 25 февраля.
 28. Агстнер Р. Вказана праця. – С.294-295.
 29. Там само. – С.291.
 30. Там само. – С.294.
 31. Там само. – С.303.
 32. Яруцкий Л. Старый Мариуполь. / Лев Яруцкий // Мариупольская старина. – 2011. – 10 марта [Электронный ресурс] – Режим доступа: C:\TEMP\Rar\$EX91.992\Mариуполь\Консулы Мариуполя.htm
 33. Кавказский календарь на 1861 г., изд. при Департаменте общих дел Глав. Упр. Наместнике Кавказского. – Тифлис: Тип. Главного управл. наместн. кавказ., 1860, отд. V. – С. 103.
 34. Вовчук Л.А. Консульські установи Миколаєва (1860-1919 рр.) / Людмила Анаталіївна Вовчук // «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри». Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 65-й річниці визволення Одеси від окупантів (Одеса, 10-11 квітня 2009 р.). – Одеса, «ВМВ», 2009. – С.38-43.
 35. История Аджарии. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.adzar.net/history.htm>
 36. Batumi sea Port. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.batumiport.com/rus/index.php?page=show&sec=41>
 37. Кавказский календарь на 1882 год. – С.132.
 38. Кавказский календарь на 1885 год. – С.126.
 39. Кавказский календарь на 1887 год. – С.112.
 40. Кавказский календарь на 1888 год. – С.226-227.
 41. Кавказский календарь на 1889 год. – С.233.
 42. Поти [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://uk.wikipedia.org>
 43. Кавказский календарь на 1874 год. – С.186-187.
 44. Кавказский календарь на 1878 год. – С.158.
 45. Кавказский календарь на 1882 год. – С.154.
 46. Кавказский календарь на 1887 год. – С.112.
 47. Кавказский календарь на 1889 год. – С.233.
 48. Кавказский календарь на 1884 год. – С.124.; Кавказский календарь на 1895 год. – С.401-402.
 49. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1877 год. – Одесса: Печатано в Русской типографии, 1876. – С.91-92.
 50. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1883 год. – Одесса: Типография штаба Одесского военного округа, 1882. – С.72-76.
 51. ЦДІА (м. Київ), ф.385, оп.1, спр.444, арк.3-8.
 52. Кузнецов И.А. Прошлое Ростова (очерк по истории г. Ростова н/Дону) / И.А. Кузнецов. – Ростов-на-Дону, 1897. – С.95-96.

53. Кузнецов И.А. Указ. раб. – С.93.
54. Донско-Азовский календарь на 1887 год. – Ростов-на-Дону: Типолитография И.А. Абрамиан, 1886. – С. 151.
55. Кавказский календарь на 1891 год. – С. 311.
56. Кавказский календарь на 1892 год. – С. 352.
57. Степаненко В. Північне Причорномор'я у системі зовнішньоторговельних зв'язків в Російській імперії (90-і рр. XIX ст. – 1914 р.) / Вікторія Степаненко: Дис.... к.і.н. – Миколаїв, 2006. – С. 93.
58. Там само. – С. 94.
59. «Таврические горизонты» напомнят историю Херсона [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.0552.com.ua/article/193503>.
60. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1907 год. – Одесса: Издательство «Ведомостей Одесского градоначальства», 1907. – С.188-190.
61. ДАОО, ф.2, оп.1, спр.3445, арк.8.
62. ДАОО, ф.2, оп.1, спр.3453, арк.22, 25.
63. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1915 год. – Одесса: Издательство «Ведомостей Одесского градоначальства», 1915. – С.287-291.
64. Памятная книжка Таврической губернии на 1900 год. – С.182.
65. Памятная книжка Таврической губернии на 1908 год. – С.297.
66. Памятная книжка Таврической губернии на 1904 год. – С.219.
67. Памятная книжка Таврической губернии на 1912 год. – С.106.
68. Памятная книжка Таврической губернии на 1901 год. – С.141; Памятная книжка Таврической губернии на 1914 год. – С.213.
69. Памятная книжка Таврической губернии на 1914 год. – С.137.
70. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1914 год. – Одесса: Издательство «Ведомостей Одесского градоначальства», 1914. – С.302-307.
71. Красников М. До революції в Ростові було 15 консульств [из истории города] / Михаил Красников // Аргументы и факты на Дону. – 1997. – №34 (авг.). – С. 11.
72. Агстнер Р. Про цісарів, консулів і купців. Австрія і Україна 1785-2010. – С.244.
73. ЦДІАК, ф.344, оп.1, спр.2, арк.47-47об.
74. Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917-1923 рр.: Монографія. / Ігор Богданович Дацків – Тернопіль: Астон, 2009. – С.241.
75. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО), ф.3696, оп.1, спр.59, арк.5.
76. Давтян Д. До питання вірмено-українських дипломатичних відносин у 1918-1920 рр. / Давід Давтян [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://armenianlegacy.eu/ua/>.
77. ЦДАВО, ф.3766, оп.1, спр.95, арк.9.
78. ЦДАВО, ф.3766, оп.1, спр.95, арк.98.
79. ЦДАВО, ф.3766, оп.1, спр.95, арк.107.
80. ЦДАВО, ф.3696, оп.1, спр.40, арк.22.
81. Вовчук Л. Консули іноземних держав у громадсько-культурному житті Миколаєва (друга половина XIX – 1919 р.) / Людмила Вовчук // Аркасівські читання: матеріали I Міжнародної наукової конференції (14-15 квітня 2011 р.). – Миколаїв: МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2011. – С.168-171.
82. Посольство Швеції в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.efactory.pl>.
83. Білоцерківський В.Я. Історія України: навчальний посібник / Василь Якович Білоцерківський – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С.233-234.

Л. ВОВЧУК

СТАНОВЛЕНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ПОРТОВЫХ ГОРОДАХ ЧЕРНОМОРСКО-АЗОВСКОГО БАССЕЙНА РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ (1785-1919 гг.)

В работе исследуются основные причины становления, функционирования и закрытия консульств иностранных государств в черноморско-азовском регионе Российской империи периода с 1785 по 1919 года. А именно: в Таганроге, Ростове-на-Дону, Мариуполе, Бердянске, Одессе, Херсоне, Николаеве, Керчи, Феодосии, Евпатории, Потти, Сухуми и Батуми.

Ключевые слова: дипломатические отношения, консул, вице-консул, генеральный консул, консульство, Российская империя, черноморско-азовский регион, Таганрог, Ростов-на-Дону, Мариуполь, Бердянск, Одесса, Херсон, Николаев, Керчь, Феодосия, Евпатория, Потти, Сухуми, Батуми.

L.VOVCHUK

**BECOMING DIPLOMATIC MISSIONS IN PORT CITIES OF BLACK-AZOV BASIN
OF RUSSIAN EMPIRE (1785-1919)**

The basic reasons of the creation, functions and closing international consular in the Black Sea-Azov region of Russian Empire during 1860-1919 are research in this article. Namely in Taganrog, Rostov-on-Don, Mariupol, Berdyansk, Odessa, Kherson, Mykolayiv, Kerch, Theodosius, Evpatoria, Poti, Sukhumi, Batumi.

Keywords: diplomatic relations, consul, vise-consul, general consul, consular, Russian Empire, Taganrog, Rostov-on-Don, Mariupol, Berdyansk, Odessa, Kherson, Mykolayiv, Kerch, Theodosius, Evpatoria, Poti, Sukhumi, Batumi.